

ترجمه انگلیسی این مقاله نیز تحت عنوان :
City entrance, as an element for creating an
independent identity for the city landscape
در همین شماره مجله به چاپ رسیده است.

ورودی شهر، به مثابه عنصری جهت ایجاد هویت مستقل برای منظر شهری

یوسف باقری*^۱، سید امیر منصوری^۲

۱. کارشناس ارشد معماری منظر.

۲. دکتری مطالعات شهری با گرایش منظر. دانشگاه تهران. پژوهشکده نظر.

تاریخ دریافت: ۹۶/۰۸/۱۰ تاریخ اصلاح: ۹۶/۱۰/۱۱ تاریخ پذیرش: ۹۶/۱۰/۲۰ تاریخ انتشار: ۹۶/۰۳/۰۱

چکیده

• بیان مسئله: ورودی شهرهای معاصر، جدا از ساختار شهر و نحوه چیدمان فضاهای شهری، تبدیل به بافت مرده شهر شده است و از ساختار نظام‌مند خود در شهرهای قدیمی، فاصله گرفته است. بدیهی است ورودی شهرهای معاصر، نمی‌تواند تقلیدی از نظام ورودی در شهرهای باستانی باشد چرا که، اگر شهر را سیستمی، متشکل از لایه‌های مختلف تاریخی، طبیعی، زیست‌محیطی، فرهنگی و اقتصادی و... تعریف کنیم متوجه می‌شویم که ورودی این شهر نمی‌تواند جدا از لایه‌های ساختاریش تعریف شود. در ساختار نظام‌مند شهرهای معاصر، ورودی هویت خود را در هم‌نشینی مناسب با لایه‌های ساختاری شهر می‌تواند بازیابد. این هم‌نشینی در گرو شناسایی قابلیت‌های ورودی و میزان تأثیر آن در خوانایی فضاهای شهری است.

• هدف: بررسی ورودی شهرهای معاصر به منظور دستیابی به ماهیت ورودی به عنوان یک مکان منظرین، چستی آن و تدقیق در هویتش برای باز تعریف مفهوم آن در شهرسازی نوین، ضروری است. نگاه به ورودی شهر به عنوان جزئی از یک مجموعه کلی، نیازمند باز تعریف جایگاه ورودی در سیستم شهر است. تحقیق حاضر، درصدد تفهیم معیارهای منظرین ورودی شهرهای معاصر است.

• روش تحقیق: این پژوهش، با روش توصیفی-تحلیلی از پایه شده و ابزار جمع‌آوری اطلاعات، کتابخانه‌ای بوده است. این مقاله، با باور به مکانیزم لایه‌ای شهر، مفهوم ورودی شهر را به عنوان یک مکان منظرین بررسی کرده، نهایتاً معیارهای منظرین ورودی شهرهای معاصر را ارائه کرده است.

• نتیجه‌گیری: ورودی، در چهره‌ای برای ادراک منظر شهر است و عنصری جهت ایجاد هویت مستقل برای منظر شهری. ادراک ورودی، نیاز به توجه به بعد معنایی حضور در کنار بعد فیزیکی دارد. شاخص بودن ورودی شهر، فارغ از تشخیص کالبدی آن بیشتر در تشخیص معنایی آن نهفته است چرا که ورودی شهر هویتی مستقل از شهر ندارد بلکه ورودی به عنوان عنصری جهت ایجاد هویت مستقل برای منظر شهری است و ورودی، منظر امروزی متراکم از شهر است، که بیانی امروزی از شهر دارد. با این تعریف ورودی، مفصل نیست زیرا مفصل یک هویت مستقل است فارغ از بیرون و درون اما ورودی هویت مستقل نیست بلکه تلفیق هویت‌هاست.

واژگان کلیدی: ورودی، مکان منظرین، مکانیزم لایه‌ای شهر.

* نویسنده مسئول. yousefbagheri788@gmail.com

+۹۸۹۱۹۹۱۲۸۱۳۲

این مقاله برگرفته از رساله کارشناسی ارشد «یوسف باقری» تحت عنوان «منظر ورودی شهر اردبیل» است که به راهنمایی دکتر «سیدامیر منصوری» در دانشگاه تهران تدوین شده است.

مقدمه

پسند / فعالیت‌های اقتصادی غیر رسمی و کاذب / وجود انگیزش‌های دائمی / تغییر و تبدیل نحوه استفاده از اراضی / بورس بازی زمین و... بررسی جایگاه ورودی، در نظام منظرین شهرهای امروزی، مستلزم شناخت درستی از مفهوم ورودی و جایگاه آن در سلسله مراتب ادراک شهر توسط شهروندان و مراجعین است. علوم و شاخه‌های مختلف مرتبط با حوزه‌های عملکردی ورودی شهر در یک رابطه سه‌جانبه شهروند_طبیعت_اقتصاد که عناصر شاخص در تبیین منظر ورودی است، قرار دارد.

سؤالات تحقیق

جایگاه ورودی در سیستم شهرسازی معاصر کجاست؟ و معیارهای منظرین ورودی شهر کدامند؟

روش تحقیق

به منظور راه‌یابی به تعریف دقیق‌تری از جایگاه ورودی در شهرهای معاصر، لازم است دیدگاه غالب دانش حرفه‌های مرتبط با منظر شهری و نیز ورودی آن، أخذ و جمع‌بندی شود. اهم این دانش حرفه‌ها در حال حاضر علاوه بر شهرسازی و معماری، جامعه‌شناسی و محیط‌زیست، اقتصاد شهری و ترافیک است با جستجوی دقیق در این دانش حرفه‌ها و ارتباط آن با توسعه شهرهای معاصر، مشخص می‌شود که عمدتاً شهرها در رابطه با عملکرد مبادی خود، از یک تعریف جامع و معین برای همه شهرها برخوردار نیستند تشریح جایگاه ورودی در ادراک شهر و عملکرد آن می‌تواند به روشن شدن مکانیزم فهم و مفهوم شهر برای وارد شوندگان کمک اساسی کند.

نگرش سیستمی به ورودی شهر

در تعریف محدوده عملکردی ورودی شهر، بررسی میزان کارایی ورودی شهر در مقیاس منطقه‌ای و شهری عامل تعیین کننده سیاست‌گذاری‌های ورودی شهرهای نوین است. نگاه به ورودی شهر به عنوان جزئی از یک مجموعه کلی، نیازمند باز تعریف جایگاه ورودی در سیستم شهر است. "نگرش ارگانیک به شهر زیر بنای جهان‌بینی سیستمی را فراهم می‌کند" ارگانیکس کلیتی است که ماهیتش را از تمامیت خود به دست می‌آورد. در این تعریف ابعاد فیزیکی و معنایی مدنظر است که در تعامل با هم کلیت یک ارگان را شکل می‌دهند. بررسی عناصر و عوامل دخیل در شناخت منظر شهر، نقش عمده در شناخت سیستم شهری دارد بررسی سیستمی شهر نیازمند توجه به شهر به عنوان یک کل است که لایه‌های تشکیل‌دهنده آن در تعامل پویا با هم ساختار نظام منظرین شهر را ایجاد می‌کنند. شهرهای

شهر نظام پیچیده‌ای از لایه‌های اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی است که در یک روند سیستمی^۱ با هم‌نشینی لایه‌های مختلفش حیات می‌یابد. نگرش سیستمی به شهر، بر مبنای شیوه تفکر ارگانیکستی به پدیده‌ها به وجود می‌آید "تفکر ارگانیکستی بر مفاهیم جدیدی چون کلیت، نظام، سلسله مراتب و پویایی پدیده‌های زیستی تأکید دارد" (آتشین بار به نقل از فرشاد: ۱۳۹۱). بر پایه این تفکر، شهر نظام پیچیده‌ای از لایه‌های مختلف است که قابل تجزیه به هر یک از این زیر سیستم‌ها بوده اما مجموعه‌ای واحد از همه آنهاست. ورودی شهر، دریچه‌ای برای ورود به این لایه‌ها است. در حالت کلی، ورود به شهر از سه طریق زمینی، دریایی و هوایی شکل می‌گیرد که مبادی زمینی شهر از قدیمی‌ترین شکل‌های ورود به شهر تلقی شده و در حال حاضر نیز کثرت نسبی نسبت به سایر ورودی‌های شهر دارد. ورودی شهرهای معاصر در تعارض با هویت اصلی خود دچار گسیختگی عملکرد و معنایی شده و فضایی غیر قابل انتظار برای مراجعین به شهر فراهم آمده است. با دسته‌بندی مناسب عوامل مؤثر در این آشفتگی درمی‌یابیم که این عوامل ریشه در عدم توجه به لایه‌های مختلف تشکیل دهنده نظام منظرین ورودی، در طرح توسعه‌ای شهر دارد. از نمونه‌های این گسیختگی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد (تصویر ۱).

تصویر ۱. علوم مؤثر در شناخت لایه‌های منظرین ورودی شهر. مأخذ: نگارندگان.

- جامعه‌شناسی: حاشیه سکونتگاه‌ها / اسکان‌های غیر رسمی / ناهنجاری‌های اجتماعی / بزه / اعتیاد / فقر و ...
- محیط‌زیست: از بین رفتن زیستگاه‌های حاشیه شهرها، عدم توجه به مباحث اکولوژی منظر شهری / هویت منظر طبیعی و ...
- اقتصاد شهری: فعالیت‌های اقتصادی حاشیه‌ای و حاشیه

منظر شهر را شکل می‌دهند. ورودی شهرهای باستانی یکی از ارکان اصلی نظام سیستمی شهر بوده و چنان ارتباط قوی با داخل و خارج شهر برقرار می‌کرده است که به سختی می‌توان حوزه نفوذ ورودی شهرهای قدیمی ایران را در یک محدوده مشخص، تعیین کرد.

ورودی مسیری است که ویژگی نقطه عطف و نشانه‌ای شهر را دارد به عبارتی: ورود به شهرهای معاصر مستلزم طی مسیری است که ویژگی‌های شاخصی در حوزه شهر داشته و این تشخیص آن را به نقطه عطف شهر تبدیل کرده است. به این ترتیب درحوزه شهری، ورودی هم ویژگی‌های یک مسیر را دارد هم نقطه. به لحاظ کالبدی، ساختارش همانند پژواک صدا است (تصویر ۲) هر چه به منبع (نقطه نشانه‌ای ورود به شهر) نزدیک‌تر می‌شویم این پژواک تشدید می‌یابد.

باستانی به واسطه ارگانیک بودنشان یک عملکرد سیستمی در محدوده خود داشتند. "بر اساس مطالعات مرکز علمی شبکه، حمل و نقل، شهرسازی و ساخت و سازهای عمومی کشور فرانسه، استعاره ارگانیکم زنده، که در اغلب موارد برای سخن از شهر به کار می‌رود، حاکی از دشواری پرداختن به شهر با یک رویکرد مستقیم است. در این تفکر، شهر به عنوان یک سیستم پیچیده مورد بررسی قرار می‌گیرد (آتشین‌بار، به نقل از Certu, 2007). در نگرش سیستمی، درهر شهر می‌باید به دنبال چندین عامل یا عنصر برای شناخت ساخت اصلی شهر بود که شبکه اصلی دسترسی و مراکز عمده فعالیتی از آن جمله است. نظام سلسله مراتبی ورود به شهر و گشت و گذار در آن و خروج از شهر، منجر به شکل‌گیری مسیرهایی در شهر می‌شود که شاکله کلی

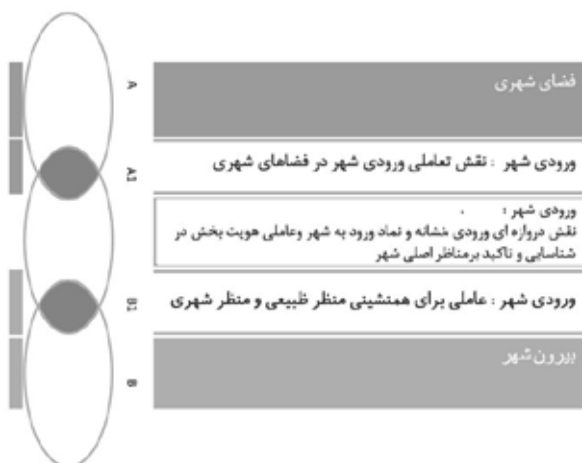
تصویر ۲. ساختار تعاملی ورودی شهر در نظام شهری. مأخذ: نگارندگان.

ورودی است. حس حضور در شهر، یک روند سلسله مراتبی دارد. حرکت از مسیری منتهی به نقطه و از نقطه‌ای منتهی به مرکز شهر. این مراحل سلسله مراتبی، منفک از هم نیستند و برای تبیین حضور در شهر به وارد شونده، نیازمند ایجاد حس وحدت در سه مرحله حضور بصری، روانی و فیزیکی در شهر است. بر این اساس حس حضور در شهر توسط مخاطب طی یک روند حرکت، مکث و حرکت صورت می‌پذیرد، بدیهی است که این موضوع برای خروج از شهر نیز صادق است. در شهرهای باستانی ایران ورود به شهر طی یک روند منطقی ورود بصری، روانی و فیزیکی صورت می‌پذیرفت که این روند، ساختارهای اصلی نظام ورودی را شکل داده است. سکانس‌بندی حرکت و چینش مناسب کاربری‌ها در مسیر منتهی به بعد فیزیکی ورود به شهر و تفسیر نشانه‌های شهر و تبدیل حرکت به مکث و تقویت روحیه جمعی در نقطه ورود فیزیکی از عوامل تقویت‌کننده حضور در شهر در تدوین معیارهای ادراکی ورودی شهر است (تصویر ۳). چنانچه در معماری سنتی ایران هم این تداوم سلسله مراتبی حضور در شهرسازی، توسط ارکان آن کاملاً مشهود است (تصویر ۴).

بدیهی است که این تعریف برای خروجی شهر نیز صادق است. در این میان خصوصیات کالبدی ورودی، کاملاً متأثر از مکان حادث شدن ورودی است اما ویژگی تعاملی ورودی نقطه مشترک در همه زمینه‌هاست. بر این اساس ورودی به عنوان یک زیر سیستم در سازمان اصلی شهر، دارای ابعاد حسی و ادراکی، هویتی و کارایی است. عرصه ورودی در مراحل آغازین، ویژگی‌های تعاملیش با بیرون شهر را مطرح می‌کند و منظر ورودی متأثر از منظر طبیعی بیرون شهر است هر چه به مکان ورودی نزدیک می‌شویم ورودی، منظر سمبلیک و نشانه‌ای خود را تقویت می‌کند و تبدیل به عرصه‌ای با ویژگی‌های نمادین شهر در کنار پاسخ‌گویی به نیازمندی‌های مکان برای مراجعین می‌شود. بدین ترتیب با نزدیک شدن به عرصه‌های شهری، ورودی ویژگی تعاملیش با منظر شهری را آشکار کرده و مخاطب را آماده می‌کند تا وارد شهری جدید با هویت منحصر به فردش شود.

ورودی، نقطه آغازین ادراک شهر

ایجاد حس حضور در شهر، یکی از مهم‌ترین کارکردهای

تصویر ۳. مراحل سلسله مراتبی حضور در شهر باتوجه به خصوصیت تعاملی ورودی با بیرون و درون شهر شکل می‌گیرد. ساختار ورودی در این مراحل جدای از هم نیست و تمامیت ورودی باید به عنوان یک مکان در نظر گرفته شود. مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۴. سلسله مراتب حضور در شهر های باستانی. مأخذ: نگارندگان.

اما با هویتی یکسان و هماهنگ با شهر است با ابعاد فعالیتی متفاوت نسبت به شهر، به عبارتی هویت معنایی و فیزیکی ورودی شهر متناسب با شهر است اما فعالیت این مکان متفاوت است.

ورودی به مثابه نشانه‌ی شهر

ادراک ورودی، نیاز به توجه به بعد معنایی حضور در کنار بعد فیزیکی دارد. معنابخشی به مناظر و تقویت روحیه خاطره‌انگیزی در فضا در نقطه‌ی ورود فیزیکی، از عوامل تقویت کننده حضور در شهر در تدوین معیارهای ادراکی ورودی شهر است. چنانچه در شهرسازی سنتی ایران هم این تداوم سلسله مراتبی حضور در شهر توسط مکان‌بندی و یا موقع‌بخشی صحیح نقاط عطف چشم انداز تشدید شده و حس روانی ورود به شهر را به بیننده القا می‌کند. «نقش‌های برجسته‌ای بر دیوارهای سنگی گردنه‌های کوه نقش شده است که بدین سان دروازه‌های نمادینی می‌شوند که فضاهای منطقه‌ای را تحدید می‌کنند. گاهی، دروازه‌ها خود، در مدخل معبرها ساخته می‌شوند که برای مسافر پدیدآورنده نقطه‌های بازشناخت ورود به یا عزیمت از ابعاد عظیم‌اند. نزدیک‌تر به شهر، پل‌ها یا حتی جاده‌هایی که به

در حالت کلی ورود به شهر نیازمند یک درک سه جانبه حضور روانی، بصری و فیزیکی از مکان ورودی شهر است این حس حضور در مکان، نیازمند تقویت ارتباط بین مخاطب و مکان، طی سلسله مراتب حضور در شهر است. نقش اصلی ورودی شهر ایجاد سلسله مراتب حضور در شهر است. «شهر نوعی مکان است محصول یک‌جانشینی انسان و تکامل مفاهیم بنیادین ذهن اوست» (منصوری، ۱۳۸۷: ۸۵). شهر علاوه بر عناصر کالبدی شامل نمادها، سمبل‌ها، معانی و رموزی است که مردم بر اساس نقش و انگیزه و ذهنیات و دیگر عوامل درونیشان آن را درک می‌کنند. از نگاه شولتز احساس فضا و درک محیط با خاطرات عجیب شده است. وی بخشی از معانی مکان را در تجربیات و حالات روحی انسان جستجو می‌کند. برای او مکان همان فضای زنده است. زنده بودن هم به معنای خاص و هم به معنای عام. ۳. نخستین تصویر ذهنی فرد از شهر در نوع ادراک مکان ورودی آن شکل می‌گیرد لذا بایستی معرف هویت و ارزش‌های نهفته آن شهر باشد. از آنجا که ادراک عینی حاصل از نشانه‌های کالبدی موجود در ورودی، امکان ادراکات بی‌واسطه را فراهم می‌کند توجه به چگونگی تبلور هویت شهری در عینیت ورودی شهر، امری ضروری است. در واقع ورودی مکانی مستقل از شهر

متعدد به آن همواره ورودی اصلی شهر نیازمند تشخیص و عناصر شناساننده است. این عناصر نمادها و نشانه‌های شناساننده شهر هستند که هویتی مستقل از شهر نداشته و در تعامل با منظر شهری، هویت خود را باز می‌یابند و این در

تصویر ۵. نقش تعاملی ورودی. مأخذ: نگارندگان.

راستای تحکیم هویت مستقل شهر است.

ورودی به مثابه مرز ذهنی شهر

در شهرنشینی ایرانی حصارهای منظم، باروها و دروازه‌ها، قلمرو شهر را برای ورود به شهر تعیین می‌کردند. علارغم وجود نشانه‌های شهری در مقیاس‌های مختلف جهت تأکید بر ورود و خروج نسبت به حوزه شهری، این اتفاق (پدیده ورود و خروج) از مدت‌ها قبل از دروازه‌ها آغاز شده است. «ظهور اراضی کشاورزی و نیز حضور پاره‌ای از کنش‌های حاشیه شهری تا حد زیادی واردشونده را پیش از مشاهده دروازه و حصار شهر به نزدیک شدن به شهر آگاه می‌ساخت» (کیمیایی، ۱۳۹۰). به طور کلی فضای ورودی شهرهای قدیم ایران همانند بناها، فضایی با ماهیت انعطاف‌پذیر بوده است که می‌توانست همانند یک مفصل خود را با ویژگی‌های هر دو فضایی که با هم پیوند می‌یابند منطبق سازد. یک پارچگی بین فضاهای شهری در اثر ارتباط مناسب عملکرد فضاهای شهری با مکان قرارگیری آن است. ورودی شهرهای ایران باستان یک عامل ارتباط دهنده فضای بیرونی به فضای شهری است که داخل

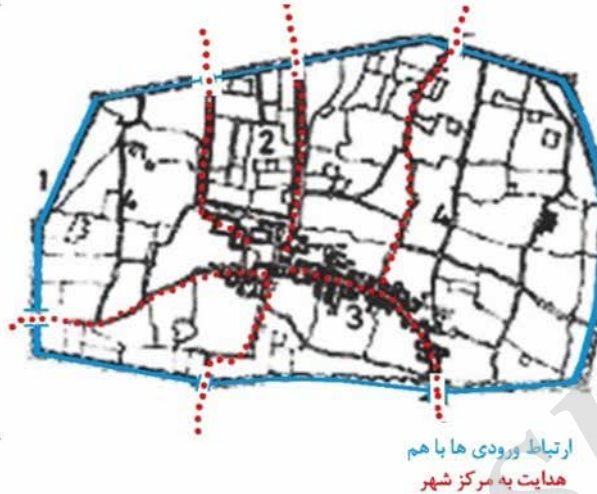
خصوص سوی شاخص‌های برجسته شهر را می‌جویند به مکانیت ژرفا می‌بخشند و در همان حال سیر ناگزیر قنات از کوهستان‌ها سوی شهر به صفوف درختانی توشه می‌رساند که همچون پیکان‌های سبز چشم را به شکل مثبت شهر رهنمون می‌شوند» (اردلان و بختیار، ۱۳۸۰: ۱۵-۱۳) نشانه‌ها و نمادها، منجر به خوانایی و تشخیص در ورودی شده و احساس حضور در شهر را ژرفا می‌بخشد. برای شهروندان، حس حضور در شهر نیازمند خوانایی و تشخیص فضای ورودی است. شهر همچون مجموعه پیچیده‌ای از نشانه‌های بصری است و هویت در زیر مجموعه‌ای از نشانه‌ها تجلی می‌یابد. نشانه‌ها جنبه‌های مختلفی را می‌توانند برای شاخص شدن در بر داشته باشند. عواملی مثل رنگ، بافت، وسعت، ارتفاع و... در مجموع، مکان (کالبد + فعالیت) و تصویری ذهنی که از آن باقی می‌ماند در شکل دادن به هویت محل زندگی و انسان از مؤثرترین عوامل هستند (حبیبی، ۱۳۸۷: ۴۷). «نمادها و نشانه‌ها در اثر تمایز بین خود و بستری که در آن قرار دارند آشکار می‌شوند این تضاد و تمایز، باعث شاخص شدن و مطرح شدن آنها شده و در گذر زمان حس تعلق را به شهروندان القا می‌کند. نشانه‌ها نسبت به حوزه نفوذ خود در سطح محلی، ناحیه‌ای و ملی می‌توانند ایفای نقش کنند. نکته قابل توجه در این نشانه‌ها تداوم هویت شهر در شکل‌دهی به آنهاست و بر عکس. «هویت» به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل ادراک شهر، نقش بسزایی را در شناخت شهروندان از شهر بر عهده (دارد)» (آتشین‌بار، ۱۳۸۸). میزان شاخص بودن ورودی، بیشتر از تشخیص کالبدی آن در تشخیص معنایی آن نهفته است در واقع ورودی شهر نمایانگر منظری از شهر است که هنوز برای وارد شونده آشکار نشده است. بنابراین نقش معنایی ورودی در شناساندن منظر شهری بسیار مهم بوده و عاملی برای تحکیم پس‌زمینه ذهنی مراجعین به شهر، از شهر است (تصویر ۵).

جمع‌بندی

شاخص بودن ورودی شهر، فارغ از تشخیص کالبدی آن بیشتر در تشخیص معنایی آن نهفته است. چرا که ورودی شهر هویتی مستقل از شهر ندارد بلکه ورودی به عنوان عنصری جهت ایجاد هویت مستقل برای منظر شهری است. ورودی شهرهای معاصر به دلیل گستردگی شهرها در ساختار شکلی شهر، همواره نیازمند تقویت عناصر نشانه‌ای برای ایجاد تشخیص فضایی است. این تشخیص در صورتی که متناسب با نشانه‌های هویتی شهر باشد بازگو کننده معنای خاصی برای شهروندان از ورودی شهر خواهد بود که این امر خود عاملی برای تداوم هویت منظر شهری در ورودی شهر است. در شهرهای معاصر به دلیل گستردگی شهر و وجود ورودی‌های

است و نمی‌تواند یک ویژگی قلمداد شود اما نفوذ ورودی به بطن شهر و ارتباط با بازار اصلی به عنوان مرکز اقتصادی

خودش ساختاری نظام‌مند دارد. مرز بودن ورودی شهر یک عامل جبری به واسطه مکان قرار گیری ورودی در شهر

تصویر ۶. نقش ارتباطی ورودی شهر در شهرهای باستانی ایران (نقشه تهران قدیم). مأخذ: نگارندگان.

اقتصادی و اجتماعی و طبیعی ورودی شهر در سلسله مراتب ورود به شهر می‌باید لحاظ شود.

شهر نشانگر ویژگی هدایت‌گر ورودی شهرهای باستانی است (تصویر ۶).

جمع‌بندی

ورودی به مثابه دریچه‌ای برای نگاه به طبیعت

● طبیعت

ورودی‌ها به دلیل موقعیت قرارگیری‌شان در لبه‌های شهری دارای پتانسیل طبیعی قابل توجهی هستند، اساساً ورود به شهر طی سلسله مراتبی از مناظر بکر بیرون شهر به مناظر شهری ایجاد می‌شود. عدم توجه به لایه‌های طبیعی در عرصه‌های ورود به شهر منجر به قطع ارتباط شهر با طبیعت بکر شده و علاوه بر مشکلات زیست‌محیطی، منجر به از بین رفتن زیرساخت‌های طبیعی در شهرهای معاصر می‌شود "فضاهای سبز شهری منجر به افزایش سهم بشریت از طبیعت بیرون شهر شده است، فضاهای سبز با کیفیت بالا می‌تواند نشاط و یک سبب زندگی سالم را به شهروندان هدیه کند" (Tyrväinen & Miettinen, 2000). تأثیر عواملی نظیر موقعیت طبیعی، شکل زمین و ویژگی‌های توپوگرافی نظیر کوه، دره و رودخانه را در تعیین محل ورودی شهرهای قدیم نمی‌توان نادیده گرفت. "این عوامل طبیعی دسترسی به شهر را محدود به نقاطی خاص می‌کردند. نمونه بارز آن بنای دروازه قرآن شیراز است (طرح ساماندهی ورودی‌های تهران، ۱۳۷۵). فارغ از تأثیر جبری عوامل طبیعی بر ورودی شهرهای باستانی، منظر طبیعی در ادارک ورودی شهر برای شهروندان تأثیر بسزایی دارد ورودی شهر مکانی است که

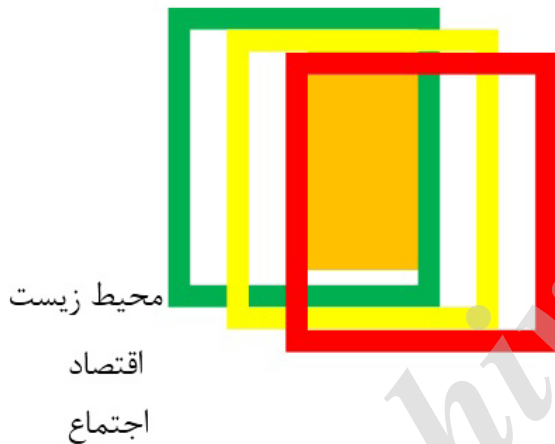
ابعاد فلسفی و نظری: همواره بین مکان ورودی و وارد شونده‌گان (شهروندان)، یک ارتباط دو سویه قوی وجود دارد. این ارتباط از دوجنبه فیزیکی و معنایی تشکیل شده است. منظر عامل ایجادگر این ارتباط به صورت ذهنی و عینی است.

ابعاد تاریخی: ورودی شهرهای باستانی، جزیی از سیستم شهر بوده و عامل ارتباط بین درون و بیرون شهر است که وارد شونده به شهر را با بازار به عنوان مرکز اقتصادی شهر و میدان اصلی به عنوان مرکز اجتماعی شهر راهنمایی می‌کند.

ابعاد معنایی و نمادین: ورودی شهر نمادی از زندگی اجتماعی شهر بوده و نقش ویتترین شهر را ایفا می‌کند، به دلیل گستردگی کالبدی شهرهای معاصر، شاخص بودن ورودی شهر، منجر به خوانایی ورودی است که این عامل تقویت کننده هویت مستقل شهر است.

ابعاد عملکردی: میزان کارایی ورودی شهرهای معاصر در کیفیت برقراری ارتباط ورودی شهر با شهر، در بعد فیزیکی آن نهفته است که در لایه‌های ساختاری شهر در میزان برقراری ارتباط مؤثر ورودی با فضاهای شهری واقع در لبه شهر تعریف شده است هر چند تعامل ورودی با عناصر طبیعی بیرون شهر را نیز نمی‌توان نادیده گرفت. ابعاد

بوده و نیازمند سیاست‌های پیشبرنده برای مشارکت مردم و مؤسسات است" (Edward L. Glaeser, 2007) سیاست‌های پیشبرنده اقتصادی برای احیای ورودی شهرهای معاصر مبتنی بر کسب و کار محلی، در راستای تقویت اقتصادی اقشار کم درآمد جامعه بوده که مثال بارز آن تشکیل بازارهای روزانه در حاشیه شهرهاست این بازارها همچنین منجر به جذب توریست‌های محلی شده و عاملی محرک برای توسعه اقتصادی ورودی شهرهاست. با توجه به ارزان بودن زمین در حاشیه‌های شهر، ورودی جبرا مکانی برای کاربری‌های درشت‌دانه است که نیازمند فضای کاربردی بیشتر هستند، شده است اما این کاربری‌ها می‌بایست در هماهنگی با شاخصه‌های اجتماعی و طبیعی ورودی شهر تعریف شوند و کاربری‌های مزاحم به مکان‌های تعریف شده دیگری در

تصویر ۷. لایه‌های طبیعی، اجتماعی و اقتصادی ورودی شهر. مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۵.

لبه‌های شهر جایجا شوند. از این دست می‌توان به کاربری‌های صنعتی اشاره کرد که امروزه در ورودی اغلب شهرهای ایران عاملی مزاحم تلقی می‌شوند (تصویر ۷).

● **جامعه**

ورودی شهر به عنوان یک مکان اجتماعی در طول تاریخ محل تجمع شهروندان برای انجام مراسم مختلف اجتماعی و سیاسی و ... بوده است سیاست تک بعدی شهرسازی دوره مدرن منجر به بی‌توجهی به حلقه اتصال ورودی به مراکز اجتماعی شهری شده است. در حال حاضر با گسترش کالبدی فضاهای شهری نقش اجتماعی ورودی شهر در سه شاخه‌ی محلی، شهری و ملی مطرح شده و حایز اهمیت است. در عرصه محلی نقش اجتماعی ورودی شهر منجر به شکل‌گیری عرصه‌های اجتماعی برای انجام مراسمات آیینی و اجتماعی در سطح محلی یا شهری است

هم‌نشینی منظر طبیعی و محیط انسان ساخت در آن صورت گرفته و عامل ایجادگر ارتباط بین مراجعین و محیط است. ریچارد جستر معتقد است: «اگر بشر به بقای گونه انسانی بر روی زیست‌کره می‌اندیشد باید این حقیقت را بپذیرد که تمامی موجودات زنده در شهر به یک اندازه حق حیات دارند» (Regester, 2006 : 12). عناصر ساخته دست آدمی ساختمان‌ها، توده و احجام، فضاهای شهری، فضاهای باز، شبکه راه‌ها، میادین و تأسیسات شهری در کلیتی در هم تنیده است که محیط طبیعی با عناصر عمده‌ای چون بستر طبیعی، زمین و ناهمواری‌های آن، جریان‌های آب و پوشش گیاهی در چگونگی ترکیب عناصر در شکل شهر نقش و تأثیر قاطع دارند و نهایتاً روابط و چگونگی ارتباط اجزای آن در ایجاد یک کل واحد و در پیوند و ارتباط با محیط اطراف، شکل شهر را به عنوان معرف زمان حال و پلی واسط بین گذشته و آینده معرفی می‌کنند. لبه‌های شهری به دلیل دور بودن از بافت فشرده شهر، فضای مناسبی برای تقویت منظر طبیعی شهر برای ساکنین دارند. این فضاها، نقاطی از شهر هستند که پتانسیل لازم برای جذب شهروندان از مراکز شهری را دارند. بنابراین تقویت مناظر طبیعی در لبه های شهری و تعریف کاربری‌های مناسب برای آنها علاوه بر تجدید حیات منظر طبیعی شهر، منجر به باز زنده‌سازی این مکان‌ها شده و این مناطق را تبدیل به فضاهای جذابی برای شهروندان می‌کنند.

جنبه‌های اجتماعی و اقتصادی در ورودی شهرها

● **اقتصاد**

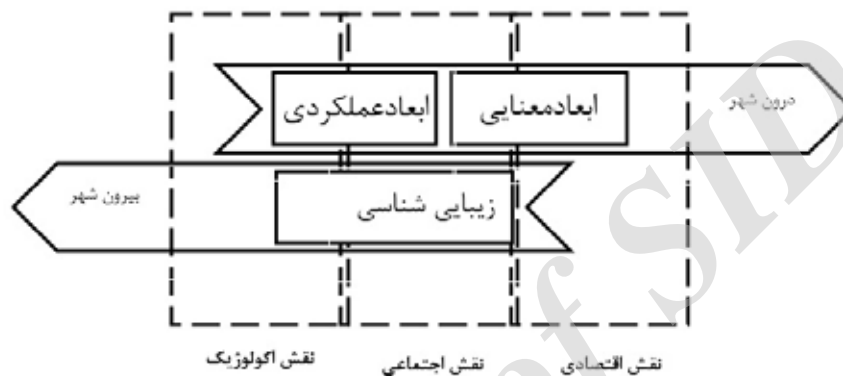
در نگرش سیستمی به ورودی شهر با درنظر گرفتن زیرساخت‌های شهری موجود، از جمله بزرگراه‌ها و شبکه‌های دسترسی و ... ، منظر طبیعی و اجتماعی در این مکان مخدوش شده و این خود عاملی برای از بین رفتن زیستگاه‌های طبیعی و در عین حال کاهش سرزندگی فضاهای ورودی شهر می‌شود. در حال حاضر نگاه جهانی معطوف به نقش اقتصادی و اجتماعی ورودی شهرهای معاصر است. "راهکارهای آرایه شده تأکید می‌کنند که زیرساخت‌ها باید از یک پدیده با نقش خدماتی به پدیده‌ای با نقش مؤثر در حیات و زندگی جامعه بشر تبدیل شوند" (آل هاشمی، ۱۳۹۵). اقتصاد ورودی، متکی بر اقتصاد حاشیه شهر شکل گرفته و شامل بازارهای فصلی یا دائمی با بهره اقتصادی کم برای اقشار کم درآمد و عموم جامعه شهری است این عامل منجر به توسعه کسب و کارهای محلی شده و باعث شکل‌گیری روابط جدیدی از مناسبات اقتصادی در حاشیه شهرها می‌شود. "هدف نهایی رویکرد اقتصادی شهر، متمرکز بر منافع مردم به جای توجه به مکان آن

ورودی شهر در ایجاد ارتباطات مؤثر اجتماعی در راستای توجه به اهداف اجتماعی و سیاسی شکل گرفته و منجر به تدوین عملکردهای جدید در شهرسازی نوین می‌شود.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

نگاه به ورودی شهرهای معاصر نیازمند یک نگرش سیستمی به شهر است. ورودی به عنوان زیر سیستمی در نظام شهری معاصر دارای لایه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و طبیعی

این عرصه‌های شهری در طول تاریخ با اتصال ورودی شهر به میادین اصلی شکل می‌گرفته است. اما در حال حاضر نقش اجتماعی ورودی شهر به عنوان فضاهای تفریحی برای شهروندان و توریست مطرح می‌شود. در این حالت ورودی شهر عاملی برای تعاملات اجتماعی هدفمند شده و یک جامعه مشارکتی کوچک در خود ایجاد می‌کند "نگاه میکرو اجتماعی به فضاهای شهری در حال حاضر اهمیت بیشتری یافته است" (Irllys Barreira & Geísa Mattos, 2014) نقش

تصویر ۸. تعامل منظرین ورودی شهر در سلسله مراتب ورود به شهر. مأخذ: نگارندگان.

هویت، می‌توان بر مبنای ویژگی تعاملی ورودی در بستر طرح و متناسب با سلسله مراتب حضور در شهر جمع‌بندی کرد. ورودی اتصال‌دهنده شهر با جامعه‌ای فراتر و طبیعت نامحدود است. این فضا می‌تواند معرف شخصیت شهر باشد بنابراین ورودی شهر در ساختار کلی خود مکانی است که هویتش در سه شاخه تعامل با طبیعت، تعامل با اجتماع و تعامل با شهر تعریف می‌شود. در صورتی که نشانه‌های اولیه ورودی و احساس ورود روانی به شهر در مخاطب ایجاد می‌شود عناصر هویتی تعامل با طبیعت در ورودی شکل می‌گیرد. در این حالت ساختارهای هویتی طبیعی منطقه اصل قرار می‌گیرد. فضاهای ورودی شهرها عناصر مصنوعی هستند که در تعامل با هویت منظر طبیعی شهر در بستر ورودی، شکل یافته و در شهرهای حاشیه رودخانه و دریا و شهرهایی که در دل کوهستان قرار دارند شدت تأثیرگذاری منظر طبیعی بر ساختار ورودی شهر بسیار زیاد بوده و عامل ایجادگر مکان ورودی شهر، ساختارهای طبیعی موجود در شهر است. در این حالت ورودی، مکاناً تابع شرایط طبیعی خواهد بود. در صورتی که عناصر محدودکننده طبیعی وجود نداشته باشد. به لحاظ ساختاری و مکان حادث شدن در ارتباط محیط بیرون (طبیعت) و درون (شهر) و عناصر تشکیل‌دهنده آن (اجتماع / شهر / طبیعت) ساختاری مستحکم بین شهر و

است که فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی آن همگرا با طبیعت و بستر شکل‌گیری‌اش بوده و این سه عامل قابلیت جدا شدن از هم را ندارند و در ترکیب با هم ماهیت منظر ورودی شهرهای معاصر را تشکیل می‌دهند (تصویر ۸). لایه‌های مختلف ورودی شهرهای معاصر همگرا با نقش اقتصادی، اجتماعی و طبیعی آن، با اولویت‌بندی بین درون و بیرون شهر تشکیل می‌شود. ورودی شهر در نظام سلسله مراتبی خود، دارای دو مشخصه اصلی: تعامل با طبیعت و تعامل با منظر شهری است. زیبایی‌شناسی منظر ورودی شهر، مبتنی بر یک زیبایی‌شناسی طبیعی است که برای راهنمایی مراجعین به شهر با منظر شهری عجین شده و مکانی برای تعریف هویت مستقل برای شهر فراهم می‌کند. با توجه به مطالعات انجام گرفته در پژوهش حاضر تعریف مشخص از ورودی شهر عبارت است از: ورودی، منظر امروزی متراکم از شهر است، که بیانی امروزی از شهر دارد. با این تعریف ورودی، مفصل نیست زیرا مفصل یک هویت مستقل است فارغ از بیرون و درون اما ورودی هویت مستقل نیست بلکه تلفیق هویت‌هاست بنابراین ورودی شهر، واسطه بین درون و بیرون شهر است. در این تعریف، معیارهای ورودی شهر به عنوان یک مکان منظرین را حاصل از سه فاکتور اصلی ارزیابی منظر شهری که عبارت‌اند از کارایی، زیبایی‌شناسی و

ورودی نقش تعاملی خود را در ارتباط با شهر نمایش می‌دهد. ارتباط ورودی با تجارت (بازار)، مرکز اصلی شهر، فضاهای امنیتی و اجتماعی نشانگر مکانی پر جنب‌وجوش و حیاتی است که ساختارهای اصلی شهر از آن سرچشمه گرفته است. این در حالی است که مکان اجتماع مردم شهر برای برگزاری مراسمات ملی و مذهبی است که از نشانه‌های هویت اجتماعی منظر شهری

جامعه و بیرون شهر ایجاد می‌کنند. در مرحله ورود فیزیکی به شهر، نقش تعاملی ورودی در ارتباط با مخاطب آشکار شده و ورودی ارتباطی مشارکتی و ادراکی بین مخاطب و محیط ایجاد می‌کند که در این حالت نقش اجتماعی ورودی شهر در تعامل با اقتصاد حایز اهمیت است و ورودی شهر به منزله و پرتین شهر عمل می‌کند. در نهایت در ناحیه ورود فیزیکی به شهر،

جدول ۱. معیارهای ورودی شهر. مأخذ: نگارندگان.

اقتصاد	مبتنی بر جریان اقتصادی در بستر طرح
طبیعت	تعامل ورودی با طبیعت حاشیه‌ی شهر مبتنی بر حفظ و تقویت بستر طبیعی موجود در حاشیه‌ی شهر
کارایی	تعامل ورودی با طبیعت در بستر فضاهای شهری، متناسب با زیستگاه‌های داخل شهر
انسان	جریان فعالیت‌های انسانی در وروی، سرزندگی و پویایی در ورودی شهر مبتنی بر مناسبات اجتماعی حاکم در محل ورودی شهر است.
زیبایی شناسی	زیبایی شناسی ورودی شهر متناسب با کارایی و هویت محیط و مکان است بنابراین زیبایی شناسی ورودی، یک زیبایی شناسی اکتسابی نخواهد بود و حاصل از هویت و کارایی در ورودی است.
هویت	ورودی عاملی برای تقویت هویت مستقل برای منظر شهری است، هویت ورودی شهر در تعامل با هویت منظر شهر بوده و ورودی هویتی مستقل ندارد.

- اردلان، نادر و بختیار، لاله. ۱۳۹۱. حس وحدت، نقش سنت در معماری ایرانی. چاپ دوم. تهران: موسسه علم معمار رویال.
- آتشین‌بار، محمد. ۱۳۸۸. تداوم هویت در منظر شهری. باغ نظر، ۶ (۱۲): ۴۵-۵۶.
- آتشین‌بار، محمد. ۱۳۹۱. نظم، عنصر اصلی در تحلیل علمی منظر خیابان. باغ نظر، ۹ (۲۳): ۹۳-۱۰۲.
- آل هاشمی، آیدا، منصور، سیدامیر و براتی، ناصر. ۱۳۹۵. زیرساخت شهری و لزوم تغییر نگاه در تعریف و برنامه ریزی آن، زیرساخت منظرین مفهومی نو در تعریف زیرساخت‌های شهری قرن بیست و یک، باغ نظر، ۱۳ (۴۳): ۵-۱۸.
- پورجعفر، محمدرضا، خدایی، زهرا و پورخیری، علی. ۱۳۹۰. رهیافتی تحلیلی در شناخت مؤلفه‌ها، شاخص‌ها و بارزهای توسعه پایدار شهری. مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۳ (۳): ۲۵-۳۶.
- حبیبی، رعنا سادات. ۱۳۸۷. تصویرهای ذهنی و مفهوم مکان. نشریه هنرهای زیبا، (۳۵): ۳۹-۵۰.
- خاک زند، مهدی و احمدی، امیر احمد. ۱۳۸۶. نگاهی اجمالی به رویکرد میان طبیعت و معماری. باغ نظر، ۴ (۷): ۳۵-۴۷.
- سجادزاده، حسن. ۱۳۹۲. نقش دلبستگی به مکان در هویت‌بخشی به میدان‌های شهری (نمونه موردی: میدان آرامگاه شهر همدان). باغ نظر، ۱۰ (۲۳): ۶۹-۷۸.
- شریفیان، بارفروش. سیده، شفق. مفیدی شمیرانی، سید مجید. ۱۳۹۳. معیارهای شاکله بوم شهر از دیدگاه نظریه پردازان. باغ نظر، ۱۱ (۳۱): ۹۹-۱۰۸.

به شمار می‌آید. ورودی شهر عاملی برای تقویت هویت مستقل برای منظر شهری است با توجه به مطالب بیان شده شاخصه‌های هویتی و کارایی و زیبایی‌شناسی ورودی شهر در (جدول ۱) جمع‌بندی و آرایه شده است.

پی‌نوشت‌ها

۱. این مقاله برگرفته از رساله‌ی کارشناسی ارشد «یوسف باقری» تحت عنوان «منظر ورودی شهر اردبیل» است که به راهنمایی دکتر «سیدامیر منصور» در دانشگاه تهران در حال تدوین است.
۲. برای اطلاعات بیشتر درباره‌ی نظریه‌ی سیستمی، به منابع ذیل مراجعه شود - منصور، سیدامیر. ۱۳۸۶. دو دوره سازمان فضایی ۱ در شهر ایرانی: قبل و بعد از اسلام با استعانت از شواهد تحولات شهر کرمان. باغ نظر. دوره چهارم. شماره هفتم. انتشارات پژوهشکده‌ی نظر.
- فرشاد، مهدی. ۱۳۶۲. نگرش سیستمی. تهران: انتشارات امیر کبیر.
- آتشین‌بار، محمد، ۱۳۹۱، نظم، عنصر اصلی در تحلیل علمی منظر خیابان، باغ نظر، سال نهم، شماره بیست و سوم، انتشارات پژوهشکده‌ی نظر.
۳. شولتز، کریستیان نوربرگ. ۱۳۸۲. معماری: معنا و مکان. ت: ویدا نوروز برازجانی. انتشارات جان جهان. تهران.

فهرست منابع

- ابلقی، علیرضا و پورجعفری، امیرحسین. ۱۳۸۵. مبادی ورودی شهرها. تدوین اصول و معیارهای ساماندهی برای بازبانی یک فضای شهری فراموش شده. فصلنامه‌ی آبادی. ویژه‌نامه سیما و منظر شهری، ۱۶ (۵۳): ۶۶-۷۵.

- شولتز، کریستیان نوربرگ. ۱۳۸۲. معماری: معنا و مکان. ت: نوروز برازجانی، ویدا. تهران: انتشارات جان جهان.
- فرشاد، مهدی. ۱۳۶۲. نگرش سیستمی. تهران: انتشارات امیرکبیر.
- قوام پور، انسیه. ۱۳۸۴. مجموعه ورودی تهران از سمت آزاد راه تهران_شمال. رساله کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه تهران.
- کاشی، حسین. ۱۳۹۲. تبیین مدل هویت مکان_حس مکان و بررسی عناصر و ابعاد مختلف آن. هنرهای زیبا_معماری و شهرسازی، ۱۸ (۳): ۴۲-۵۳.
- کیمیایی، امید. ۱۳۹۰. تعریف و طراحی ورودی غربی تهران. رساله کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه تهران.
- مسچی، مونا. ۱۳۹۲. طراحی منظر ورودی شهر همدان با رویکرد پسا صنعتی. رساله کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه تهران.
- منصور، سید امیر. ۱۳۸۹. چستی منظر شهری، بررسی تاریخی تحولات مفهومی منظر شهری در ایران. مجله علمی ترویجی منظر، ۹ (۲): ۳۰-۳۳.
- منصور، سیدامیر و حبیبی، امین. ۱۳۸۹. تبیین و ارزیابی مؤلفه‌های مؤثر بر ارتقای نقش منظر در پایداری محیط، بررسی موردی رودخانه خشک شیراز. باغ نظر، ۷ (۱۵): ۶۳-۷۸.
- منصور، سیدامیر. ۱۳۸۶. دو دوره سازمان فضایی ۱ در شهر ایرانی: قبل و بعد از اسلام با استعانت از شواهد تحولات شهر کرمان. باغ نظر، ۴ (۷): ۵۰-۶۰.
- Regiser, R. (2006). *Ecocities: Rebuilding Cities in Balance with Nature*. Cabriola Island, BC: New Society Publishers.
- Tyrvaäinen, L. & Miettinen, A. (2000). Property prices and urban forest amenities. *J. Environ. Econ. Manage.*, (39): 205-223.
- منصور، سید امیر. ۱۳۸۷. ورودی شهر به مثابه عنصری جهت ایجاد هویت مستقل برای منظر شهری. باغ نظر، ۱۵ (۶۰): ۵-۱۴.
- منصور، سید امیر. ۱۳۸۳. درآمدی بر شناخت معماری منظر. باغ نظر، ۵ (۹): ۸۱-۹۱.
- مهندسین مشاور شامند. ۱۳۷۵. طرح ساماندهی ورودی شهر تهران: طراحی شهری محور شرق. شهرداری تهران. سازمان زیباسازی شهر تهران.
- Alexander, C. (2012). *The phenomenon of life: an essay on the art of building and the nature of the universe*. Translated to persian by Sabri, R. S. & Akbari, A. Tehran: Parham naghsh.
- Alvani, S. M. (2012). *Modiriat- e omumi* [General management]. Tehran: Nashr- e ney.
- Barreira, I. & Mattos, G. (2014). *The City as an Object of Research: Microsociology of Urban Spaces in Brazil, Sociology Graduate Program*. Fortaleza: Federal University of Ceará.
- Bertalanffy, L. V. (1987). *General system theory: foundations, development, applications*. Translated to persian by Pariani, K. Tehran: Tondar.
- Benevolo, L. (1972). *The sources of modern urbanism*. Translated to persian by Katebi, M. T. Tehran: Amirkabir.
- Bacon, E. N. (1997). *Design of cities*. Translated to persian by Taheri, F. Tehran: Iran research center in urbanism and architecture.
- Certu. (2007). *Une introduction à l'approche systémique: Appréhender la complexité*. Lyon: Certu.
- Edward L. Glaeser and NBER. (2008). *The Economic Approach to Cities*. Harvard Institute of Economic Research, and NBER Working Papers (RWP08-003, 2149 and 13696), January 2008. Available from: <https://www.hks.harvard.edu/publications/economic-approach-cities>. accessed 21 November 2017.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Bagh-e Nazar Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله

باقری، یوسف و منصور، سید امیر. ۱۳۹۷. ورودی شهر به مثابه عنصری جهت ایجاد هویت مستقل برای منظر شهری. باغ نظر، ۱۵ (۶۰): ۵-۱۴.

DOI: 10.22034/bagh.2018.62760

URL: http://www.bagh-sj.com/article_62760.html

